

Sf. Niceta de Remesiana, despre foloasele psalmodierii
St. Niceta of Remesiana, on the benefits of psalmody

Pr. dr. Alexandru NAN

Abstract: The year 2023, which is fast drawing to a close, has been dedicated to the pastoral care and support of the elderly and the commemorative year of hymnographers and church singers by the decision of the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church with the title: Commemorative Year of the Pastoration of the Elderly and Commemorative Year of Hymnographers and Church Singers (psalters). During the course of the year, various articles and studies were published in numerous newspapers and magazines, in which the themes of this commemorative and commemorative year were addressed. Being, therefore, about hymnographers, church singers and, implicitly, about church singing, we propose in this article to present the position of St. Niceta of Remesiana on the importance of psalmody.

Keywords: St. Niceta of Remesiana, church singing, psalms, liturgical hymns, aesthetics of interpretation

“Ție, Doamne, înălțăm cântare
Ție ne rugăm cu voce tare,
Toți pe Tine Te slăvim,
Prin cântare sfântă Ție îți slujim“ (*Imnul imnografilor și cântăreților bisericești*)

Câteva informații despre Sf. Niceta de Remesiana

Sf. Niceta a fost episcop de Remesiana (astăzi localitatea Bela Palanka) din Serbia, la vreo 20 de km de Niș, în Dacia Mediteraneană, către sfârșitul secolului al 4-lea și începutul celui de-al 5-lea. Pe la începutul secolului al 4-lea, în provinciile romane din sudul Dunării existau vreo 40 de scaune episcopale, cu ierarhi de seamă, dintre care unii au luat parte și la lucrările primelor Sinoade ecumenice, ori au scris lucrări de teologie prin care apărau dreapta credință în fața unor învățături greșite. Binecunoscut

contemporanilor, Sf. Niceta a desfășurat o activitate misionară intensă în Dacia Mediteraneană (Dacia Mediterranea), creată în sudul Dunării după retragerea aureliană (271-275). Studiile dedicate sfântului ne lasă să înțelegem faptul că, Sf. Niceta era originar din această regiune, că a viețuit între anii 338 și 420, fiind contemporan cu marii scriitori ai epocii de aur a literaturii creștine, că a avut relații chiar strânse și durabile cu membri ai elitei culturale bisericești atât din Răsărit, cât și din Apus (cum ar fi Sf. Paulin de Nola). Jurisdicția episcopului de Remesiana se întindea asupra dacoromanilor din Bulgaria și Serbia de azi, dar și asupra celor din nordul Dunării (Dacia Traiană-România de azi) și a besilor.

Paulin de Nola îl prezintă pe Sf. Niceta drept „prea învățatul Niceta”, iar Casiodor (în secolul al 6-lea) îi face acest elogiu: „Dacă cineva dorește să atingă ceva pe scurt despre Tatăl, Fiul și Sf. Duh și nu vrea să se obosească cu o lectură întinsă, să citească lucrarea pe care Niceta a scris-o despre credință; plină de limpezimea învățăturii cerești, o asemenea persoană va fi însă, prin scurtimea avantajoasă (a învățăturii), la contemplarea dumnezeiască”. Sf. Niceta a luptat pentru păstrarea dreptei credințe, potrivit hotărârilor luate de primele două Sinoade ecumenice (convocate în veacul al 4-lea), apărând-o de învățăturile greșite și de superstițiile oamenilor din acele vremuri.

Între lucrările scrise de Sf. Niceta amintim *De diversis appellationibus*, *Competentibus ad baptismum instructionis libelli VI*, *De ratione fidei*, *De symbolo*.

Episcopul Niceta despre importanța psalmodierii

Cei mai mulți cercetători îi atribuie lui Niceta și o omilie despre importanța psalmodierii, intitulată *De psalmodiae bono*, păstrată în colecția *Patrologia Latina*, în volumul 68. Multă vreme s-a crezut că episcopul Niceta de Trier a fost autorul acestei omilii. Începând cu a doua jumătate a secolului al 20-lea, toți cercetătorii sunt de acord cu paternitatea Sf. Niceta de Remesiana. Reputatul exeget britanic Andrew Burn a realizat cea dintâi și rămasă până astăzi cea mai credibilă ediție critică pentru opera completă a Sf. Niceta.

Sfântul Niceta de Remesiana a depus multe eforturi pentru dezvoltarea cântării bisericești în rândul credincioșilor. În omilia sa, amintită mai sus, el oferă îndrumări privind rostul cântării psalmilor în viața duhovnicească a creștinilor, fixând în același timp și reguli pentru ca psalmodierea să-și atingă scopul.

Dacă primii creștini au practicat cântarea responsorială, către sfârșitul secolului al 4-lea s-a adoptat modul de cântare antifonic. Spre exemplu, Sfântul Vasile cel Mare afirma că: “Poporul se scula noaptea și mergea la

locul de rugăciune și după ce se ruga, el trecea la psalmodie. În curând, împărțiți în două grupe, participanții psalmodiau antifonic”.

Cuvântarea *De Psalmodiae bono* cuprinde 14 capitole, în care Sf. Niceta tratează problema psalmilor în aceleași linii generale trasate de contemporanii săi (Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin și Sf. Ioan Casian), însă el insistă asupra esteticii interpretării, intrând chiar în amănunte de tehnică vocală.

Se pare că Sf. Niceta a rostit și apoi a așezat în scris cele două cuvântări (*Despre privegherile robilor lui Dumnezeu și Despre folosul cântării*), ambele în contextul slujbei de priveghere așa cum scrie în capitolul 1: „Se spune că pentru fiii luminii este prevăzută noaptea, în care scop liniștea și tihna sunt oferite de noaptea însăși, când se face chiar acest lucru (s.n.), pe care dorește a-l arăta cuvântarea iar acum ... am să mă adresez, prin propria strădanie acestei adunări întrunite pentru taina imnelor”.

Că unii se opuneau cântării psalmilor și imnelor reiese din capitolul al 2-lea al lucrării. Sf. Niceta afirmă că există atât în părțile sale (*in nostris partibus*)¹, cât și în cele răsăritene (*in orientalibus partibus*), unii care socotesc de prisos și, mai mult, chiar „nepotrivită sfintei credințe cântarea psalmilor și a imnelor” (*psalmodium et hymnorum decantationem*), considerând că e suficient a se zice cu inima și chiar nesperios dacă se rostește cu limba. Ei argumentează această poziție cu cuvintele Sf. Ap. Pavel din Epistola către Efeseni 5, 18-19: „Vă umpleți de Duhul, vorbindu-vă în psalmi și imne și cântări duhovnicești, cântând în har și psalmodiind lui Dumnezeu în inimile voastre”.

În fața acestei probleme, Sf. Niceta are o atitudine echilibrată, prin faptul că nu dezaprobă nici pe cei ce cântă în inimă, dar îi și laudă pe cei „care Îl slăvesc chiar și cu sunetul vocii”.

Sf. Niceta combate „cuvântul prostesc” al aceloră chiar prin textul adus de ei ca argument împotriva cântării. Astfel, prin „vorbindu-vă în psalmi” (Efes. 5,19), Sf. Niceta înțelege că „ne-a deschis gurile și a dezlegat limbile și a dezvelit întru totul buzele noastre ... și nu ar fi făcut vorbire despre cântări, dacă ar fi vrut ca psalmistul să tacă de tot, căci ... nimeni nu poate cânta tăcând”.

Iar faptul că spune „în inimi”, ne îndeamnă să nu se cânte doar cu glasul, fără participarea inimii. Prin această sintagmă „în părțile noastre” (*in nostris partibus*), Sf. Niceta se declară cetățean al Occidentului de limbă latină, ca și membrii eparhiei sale, în opoziție cu cei „din părțile răsăritului”, de limbă greacă.

¹ Jurisdicția episcopului de Remesiana se întindea asupra dacoromanilor din Bulgaria și Serbia de azi, dar și asupra celor din nordul Dunării (Dacia Traiană-România de azi) și a besilor (ramură dacă), încorporați toți în dieceza Iliricului, supusă canonic, între anii 366-535, Vicariatului apostolic al Tesalonicului, acesta fiind supus direct Papei.

După ce aduce argumente pentru „cântările duhovnicești” din Vechiul Testament (în capitolul 3), și-l prezintă pe David ca pe „întâiul între cântăreți” și „vistierie a cântărilor” (cap. 4), în capitolul 5, Niceta vorbește despre folosul psalmilor, fiind în perfect acord cu contemporanii săi (Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Gură de Aur). Acest lucru îl face folosind cuvinte de o rară profunzime:

„Oare ce nu vei găsi în acești Psalmi, care să nu fie spre folosul, spre mângâierea neamului omenesc, fără deosebire de stare, sex, vârstă? Sugarul are în psalmi ce să sugă, pruncul cu ce să se joace, copilandrul încotro să-și îndrepte drumul, tânărul ce să urmeze, vârstnicul pentru ce să se roage. Femeia învață rușinea, orfanii își găsesc părintele, văduvele pe apărător, săracii un sprijin, străinii o pavază, regii și judecătorii aud de ce să se teamă. Psalmul mângâie pe cel trist, pe fericit îl potolește, pe mânios îl îmblânzește, pe sărac îl înviorează, pe bogat îl muștră să se cerceteze. Pentru toți cei care-l primesc, psalmul se dovedește a fi leacul potrivit; dar nu-l lasă nici pe păcătos, căci îi aduce îndreptare în mod mântuitor prin lacrima pocăinței”.

Și în capitolul 6 se arată din nou folosul psalmilor: „Se arată Dumnezeu, se iau în râs închipuirile, se impune credința, se alungă necredința, se aduce dreptatea, se stăvilește nedreptatea, se laudă milostenia, cruzimea dă înapoi, se caută adevărul, se osândește minciuna, se condamnă înșelăciunea, se laudă curăția, trufia e înlăturată, smerenia e înălțată, se predică pocăința, se vedește pacea de urmat, se cere apărare împotriva dușmanilor, se fâgăduiește răzbunare, se hrănește nădejdea sigură”.

În capitolele 7 și 8 autorul aduce argumente pentru această cântare chiar din psalmi: „Toată suflarea să laude pe Domnul” (Ps. 150, 6); „Lăuda-voi numele Domnului cu cântare și-L voi preamări pe el cu laudă” (Ps. 68, 34); „Jertfa de laudă mă va slăvi și acolo este calea prin care îi voi arăta mîntuirea lui Dumnezeu” (Ps. 49, 24); „Lăudați pe Domnul că bine este a cânta” (Ps. 146, 1); „De șapte ori pe zi Te-am laudat” (Ps. 118, 164); „...și limba mea va grăi dreptatea Ta, toată ziua lauda Ta” (Ps. 34, 27); „Lăudând voi chema pe Domnul și de vrăjmașii mei mă va păzi” (Ps. 17, 4).

Începând cu capitolul al 9-lea, Sfântul Niceta aduce argumente pentru cântare din Noul Testament, lăsând să se înțeleagă că din Legea Veche nu s-au păstrat decât cele duhovnicești, arătând astfel și încetarea folosirii instrumentelor în Noul Testament. Mărturii în favoarea psalmodierii din Noul Testament, aduce și-n capitolul al 10-lea:

„Când vă adunați împreună, fiecare din voi are psalm, are învățătură, are descoperire: toate spre zidire se fac” (I Cor. 14, 26); „Voi cânta cu duhul, voi zice psalmul și cu mintea” (I Cor. 14, 5); „Este vreunul dintre

voi în suferință? Să se roage. Este cu inimă bună? Să cânte psalmi” (Iac. 5, 13); Ioan Teologul în Apocalipsă a văzut și a auzit glasul oștirii cerești „ca vuiet de ape multe și tunete puternice zicând Aliluia” (Apoc. 19, 6). Această slujire este împreună cu îngerii, dacă e făcută cu credință și dăruire“.

După ce aduce din nou în prim plan personajele Vechiului Testament care au legătură cu cântarea (în cap. 11), Sf. Episcop de Remesiana concluzionează arătând încă o dată folosul duhovnicesc care poate fi dobândit prin cântare (cap. 12): „Ce lucru e mai plăcut ca această desfătare? ... Suntem și încântați de psalmi și pătrunși de rugăciuni și hrăniți de citirile făcute la răstimpuri...” și „sufletele noastre sporesc prin citirea repetată și prin intonarea imnelor”.

În cap. 13, Sf. Niceta arată efectiv cum trebuie efectuată cântarea și, mai ales, ce trebuie evitat, pentru ca aceasta să producă adevărata pocăință în sufletele auditoriului:

„Să cântăm cu simțirea încordată și cugetul treaz, lăsând la o parte poveștile fără rost”; „...cântați cu înțelegere” (Ps. 46, 8) – nu numai cu glasul, ci și cu mintea să cugetăm la ce cântăm; „Sunetul ori melodia să se cânte potrivit sfintei credințe, nu ca una ce redă suferințe de tragedie, ci exprimă în voi adevărata creștinătate; nu ca una ce miroase a ceva teatral, ci ca una care produce căința păcătoșilor”; „Glasurile voastre, ale tuturor, nu trebuie să fie stridente, ci la unison. Nu unul să tragă înainte prostește ori unul să se smerească, iar altul să ridice glasul; ci fiecare să se străduiască cu smerenie a-și potrivi vocea la sunetul corului aflat în armonie, fără a o scoate în evidență ori a o prelungi, ca pentru a o arăta dintr-o prostească și nepotrivită fală, ori pentru a dori să placă oamenilor. Căci noi trebuie să împlinim totul ca înaintea lui Dumnezeu, nu din dorința de a plăcea oamenilor”.

În cap. 14, episcopul de Remesiana îndeamnă ca citirile să fie ascultate cu toată atenția, pentru ca mintea „întărită de imaginile lucrurilor sfinte” să se roage, apoi, mai cu putere. „De aceea și diaconul cu glasul limpede, ca la o înștiințare ne îndrumă pe toți ca fie în rugăciune, fie în închinare, fie în cântare, fie în ascultarea citirilor, să se păstreze de toți unirea.”

Parcurgând omilia Sf. Niceta, *De psalmodiae bono* (Despre folosul cântării), se impun câteva concluzii. Demersul episcopului de Remesiana în alcătuirea acestei cuvântări este în primul rând acela de a arăta celor care erau împotriva cântării, de ce este nevoie de psalmodiere, de „cântările duhovnicești“. Din cele 14 capitole ale omiliei, rostite și apoi fixate în scris, numai ultimele două tratează strict despre modul în care trebuie să se cânte, celelalte fiind de agumentare, de arătare a necesității psalmodierii.

Scoțînd în relief influența binefăcătoare a cîntării psalmilor, Sf. Niceta, în acord cu ceilalți Sfinți Părinți contemporani, recomandă psalmodia ca singura muzică potrivită pentru creștini. Deși, în general, la Sfinții Părinți textul stă în prim-planul cîntării, Sf. Niceta pune mare accent pe modul în care trebuie să se execute cîntările tocmai pentru ca printr-o cîntare corectă toate înțeleșurile să fie puse în lumină: „Glasurile voastre, ale tuturor nu trebuie să fie stridente, ci la unison. Nu unul să tragă înainte prostește ori unul să se smerească ... să scoatem ca dintr-un glas aceeași cîntare a psalmilor, aceeași mlădiere a vocii”.

Înmulțirea imnurilor creștine precum și cîntarea acestora din ce în ce mai elaborată (cu mai multe melisme), aduceau cu ele și maniera de execuție din mediul profan, dar mai ales preocuparea pentru melodie și accentuarea acesteia. Din această omilie reiese că în eparhia Sf. Niceta se practica, în special, cîntarea de către întregul popor, așa numita „psalmodie de obște”: „Atunci când se cîntă să se cînte de către toți...” credincioșii primind din partea Sf. Niceta precizări etice, estetice și stilistice clare. Astfel, cîntarea trebuia să fie comună, omofonă și uniformă, făcută din inimă curată. Sf. Niceta respinge elementul teatral și dramatismul din cîntarea bisericească, deoarece psalmodia trebuie să producă în sufletele credincioșilor sentimentul pocăinței, să liniștească atât sufletul, cât și trupul. Episcopul de Remesiana militează pentru o disciplină desăvârșită la sfintele slujbe, cerînd ca vocile tuturor celor ce psalmodiază să fie la unison. Întreaga ființă se cere a fi implicată în acest act liturgic, din care sunt excluse atât formalismul, cât și formele de pietate false. Pentru Sf. Niceta cîntarea bisericească presupunea dăruire, înțelegere, împreună participare și armonie.

Așadar, sfârșitul veacului al 4-lea găsește „cîntările duhovnicești” – psalmi și imne – într-un proces de formare în care cîntarea în comun din eparhia Sf. Niceta reprezintă o constantă. Această practică a rămas vie în conștiința credincioșilor până în zilele noastre, cîntarea în comun regăsindu-se în multe din parohiile Patriarhiei Române, atât din țară, cât și din diasporă.

Bibliografie selectivă

ALEXE, Asist. Ștefan, *Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică a secolelor IV și V*, teză de doctorat în Teologie, București 1969.

BRANIȘTE, Pr. Prof. Ene, *Temeiuri biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor* în „Studii Teologice”, nr. 1-2, 1954, p. 21.

MAZILIȚA, Adrian, *Psalmodierea în lumina operei Sfântului Niceta de Remesiana*, în varinta electronică http://fto.ro/altarul-reintregirii/wp-content/uploads/2018/07/2014_3_4.-Mazilita-37-52.pdf

Niceta de Remesiana, *Opere*, trad. din lb. latină, introducere și note de Ovidiu Pop, București, Editura Sofia 2009.

Nicetio Trevirensi, *De psalmodiae bono*, în: PL 68, col. 371-376.

ROJNEAC, Vasile, *Sfântul Niceta de Remesiana. Viața și activitatea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2017, pp. 146-151 și 204-222.

STANCIU, Vasile, *Cântarea cultică ortodoxă mijloc de activitate misionară* în “Studii Teologice”, nr. 7-8, București, 1985, p. 540.

VOICU, Constantin, *Patrologie*, vol. II, Ed. Basilica, București, 2009.